

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Openbaarheid van herkomstgegevens. Een oud probleem in nieuwe gedaante

Hoksbergen, R.A.C.; Juffer, F.; Waardenburg, B.C.

Citation

Hoksbergen, R. A. C., Juffer, F., & Waardenburg, B. C. (1986). Openbaarheid van herkomstgegevens. Een oud probleem in nieuwe gedaante. *Nederlands Tijdschrift Voor Opvoeding, Vorming En Onderwijs*, 2, 235-248. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/11593>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/11593>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

OPENBAARHEID VAN HERKOMSTGEGEVENS¹

een oud probleem in nieuwe gedaanten

door

Prof.dr R.A.C. Hoksbergen/Drs F. Juffer/Drs B.C. Waardenburg

Inleiding

Een bericht in het NRC Handelsblad (27-9-1985) toont pijnlijk duidelijk aan dat adoptie in Nederland soms nog steeds een goed verborgen geheim is. Het bericht luidt als volgt: 'De verzending van het fiscaal nummer aan alle inwoners ouder dan 15 jaar heeft in enkele adoptiegezinnen tot pijnlijke situaties geleid. Voor geadopteerde kinderen bleek de brief van de fiscus waarin het nummer werd bekendgemaakt de eerste aanwijzing dat hun ouders niet de echte ouders waren.'

Het opgroeien bij niet – natuurlijke ouders is een fenomeen dat de laatste jaren enorm is toegenomen. Er zijn nogal wat vraagstukken zowel van juridische als van psychologische of pedagogische aard te onderkennen bij deze wijze van gezinsvorming. Een facet hierin betreft de mate van 'openheid' of 'geslotenheid' in het gezin.

Hierna zullen wij openheid bij adoptie van verschillende kanten belichten. Allereerst gaan wij in op de mate van openheid in de adoptiesituatie (par.1). Openheid in de adoptiesituatie betekent dat het adoptiekind en de adoptie-ouders vrijuit communiceren over de adoptiestatus en de herkomst van het kind. Het verschil in de mate van openheid heeft belangrijke consequenties voor de betrokkenen uit de adoptiedriehoek: natuurlijke ouders, adoptie-ouders en adoptiekinderen (par. 2 tot en met 5). Verder bespreken wij enkele onderzoeksgegevens over de wijze waarop men met de adoptiestatus omgaat en de behoefte aan informatie van de verschillende betrokkenen (par. 3.3 en 5.1).

Naar de mening van de auteurs is het van essentieel belang dat er een klimaat van openheid wordt gerealiseerd omtrent de herkomst van een kind. Met name voor de identiteitsontwikkeling en het zelfbeeld van het kind is dit een onmisbare voorwaarde.

1. Mate van openheid in de adoptiedriehoek

Bij iedere adoptie kan men spreken van een adoptiedriehoek, of het nu adoptie van in ons land geboren kinderen betreft, buitenlandse adoptie, stiefouderadoptie of adoptie van de genetische basis. In alle gevallen zijn tenminste drie partijen betrokken, zij het wel in verschillende mate. Bij 'gewone' adopties zijn dit: de afstandsouders – ook wel natuurlijke, oorspronkelijke of geboorte-ouders genoemd –, het adoptiekind en de adoptie-ouders. Bij moderne voortplantingstechnieken zijn daarnaast nog anderen betrokken, bijvoorbeeld draagmoeders of beter draagvrouwen genoemd.

De adoptie-ouders kunnen het bestaan van de oorspronkelijke ouders geheel of gedeeltelijk geheim houden en het doen voorkomen alsof het kind hun biologische kind is. Alsof, in andere termen uitgedrukt, zij naast het sociale ouderschap² ook het biologische ouderschap bezitten. Adoptie-ouders proberen zo adoptie uit hun leven, maar ook uit het leven van het adoptiekind te bannen. Het adoptiekind krijgt 'het geheim' rond zijn afkomst niet of slechts ten dele te horen. In de praktijk blijkt een adoptiekind overigens toch vaak flarden van het geheim te begrijpen, soms door onbewuste toespelingen van de ouders. Wij zouden in een dergelijke situatie van een *versluisde adoptie* willen spreken: rond de afkomst van het adoptiekind is een sluier van geheimzinnigheid opgetrokken. Een gesprek over de adoptiestatus is voor de adoptie-ouders om emotionele redenen in het geheel niet mogelijk. De adoptie-ouders claimen een exclusief ouderschap en voelen zich daarin bedreigd wanneer zij de natuurlijke afkomst van hun kind ter sprake moeten brengen.

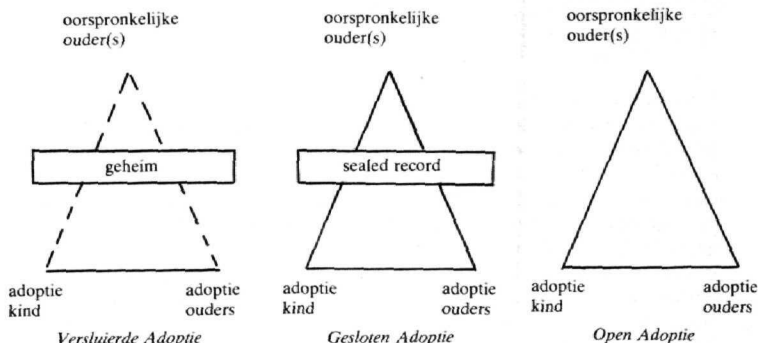
Meestal is er sprake van gesloten adoptie zodra het gaat om een volledig niet-familiale adoptie. We spreken van *gesloten adoptie* wanneer formele belemmeringen en wettelijke bepalingen verhinderen dat men in de adoptiedriehoek contact met elkaar legt. In de Amerikaanse literatuur wordt dit het probleem van de 'sealed records' (verzegelde dossiers) genoemd en door velen aldaar wordt deze gang van zaken ter discussie gesteld (Sorosky e.a., 1976; Anderson, 1977; Borgman, 1982; Pannor en Baran, 1984). In een groot aantal Amerikaanse staten zijn er bepalingen die voorkomen dat er een open verbinding is tussen geadopteerde en oorspronkelijke ouder. Wanneer er een sealed record is, heeft een geadopteerde – tenzij hij in het bezit is van een speciale en moeilijk te verkrijgen dispensatie van de rechter – geen toegang tot zijn geboorte- en adoptiegegevens. Hoe het geheim van een versluisde en gesloten adoptie kan uitgroeien tot een allesbeheersende factor in iemands leven, wordt indringend beschreven in het autobiografische werk 'The search for Anna Fisher' (Fisher, 1973).

Wij spreken van *open adoptie* wanneer er geen geheimen bestaan omtrent de adoptiestatus en de herkomst van het kind en er communicatie over mogelijk is. Bovendien kunnen de betrokkenen uit de adoptiedriehoek in principe onderling contact met elkaar leggen. Sorosky e.a. (1984) omschrijven open adoptie als volgt: een adoptie waarbij de oorspronkelijke ouder de adoptie-ouder ontmoet, afstand doet van alle wettelijke, morele en ouderlijke rechten op het kind, maar het recht behoudt om enig contact met het kind te laten voortbestaan en op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen van het kind. Twee elementen zijn hierbij met name van belang: het recht op contact en het recht op informatie.

In de omschrijving van Sorosky wordt uitgegaan van het belang van openheid voor de oorspronkelijke ouder. Evenzeer kan vanuit het kind worden geredeneerd, iets dat naar onze mening bij de verschillende adopties nog te weinig wordt gedaan. Ook ten opzichte van het kind kan men spreken van open adoptie en diens recht op informatie.

De drie genoemde vormen van adoptie zijn schematisch als volgt weer te geven:

Figuur 1: Drie vormen van openheid bij adoptie

De vraag welke vorm van openheid bij adoptie in onze cultuur het meest gewenst lijkt voor alle betrokkenen in de adoptiedriehoek, zullen we hierna verder uitwerken.

2. Consequenties van versluisde en gesloten adoptie

De psychische gevolgen van versluisde, gesloten en open adoptie zijn verschillend voor de drie betrokken partijen. Er is een duidelijke overeenstemming tussen ervaringen weergegeven in de Amerikaanse literatuur (Sorosky e.a., 1984; Fisher, 1973; Deykin e.a., 1984) en ervaringen zoals die in de Nederlandse literatuur zijn neergelegd (Van Overeem, Lubbers, 1980; Bannink, 1983; Van Sijl, 1985; Hoksbergen, 1985).

2.1 Consequenties voor de natuurlijke moeder

Veel natuurlijke moeders krijgen bij de afstand ter adoptie de verzekering dat zij de gebeurtenissen snel zullen vergeten. Niets blijkt minder waar; het afstand doen van een kind heeft veelal verstrekende gevolgen voor de latere levensloop van een natuurlijke moeder en voor haar gevoelens van welbevinden. Deykin (1984) stelt dat het afstand doen van een kind vergelijkbaar is met het verliezen van een kind, terwijl er in dit geval bijna nooit doeltreffende steun wordt verleend om het verlies te verwerken. Klinische ervaringen wijzen volgens haar uit dat dergelijke verliezen, waar niet voldoende om gerouwd kan worden, kunnen leiden tot een sterk verlaagde zelfwaardering en tot depressies.

Bij Van Overeem en Lubbers (1980) schrijft een natuurlijke moeder:

'Graag, heel graag zelfs wil ik reageren... Verdriet en emoties van zesentwintig jaar... Dat altijd zoeken, het als een gek lezen van alle familieberichten, het doorspitten van lijsten met de namen

van leerlingen van de middelbare scholen. De angsten om het kind. Zo zijn er nog ontelbare dingen te noemen. Eigenlijk nooit rust hebben. Het idiote idee, dat het misschien wel overgaat na de geboorte van je volgende kind, welk een desillusie.' En een andere moeder: '... eens bevallen, altijd moeder, want het gaat nooit meer over. Het is geen ziekte waar je van kunt genezen. Afstand doen is een gat in je geest. Een donker gat.'

Bannink (1983, zie ook Van Sijl, 1985) constateert op grond van haar ervaringen met afstandsmoeders dat met de juridische afstand niet altijd ook de emotionele betrokkenheid van de natuurlijke moeder eindigt. Deze emotionele betrokkenheid leidt soms tot gecompliceerde behoeften, zoals het op zoek gaan naar informatie over het kind of het willen praten over de meegemaakte ervaringen. In speciale praatgroepen voor afstandsmoeders kan een begin worden gemaakt met het verwerken van het verdriet. Ervaren dat anderen vergelijkbare gevoelens en problemen hebben, blijkt de basis te zijn voor een gevoel van gemeenschappelijkheid. Soms komt juist dan, soms ook eerder, het verlangen naar boven om meer informatie te krijgen over de ontwikkeling van het kind en diens huidige leven. Bannink en ook Deykin zijn duidelijk in hun stellingname dat meer informatie of contact vaak in het belang van de afstandsouder is.

2.2 Consequenties voor het adoptiekind

Bij Fisher (1973) vinden we drie principes terug die ten grondslag liggen aan het systeem van gesloten adoptie:

- Het recht op privacy van de oorspronkelijke ouder(s) en het bevorderen van mogelijkheden om weer een nieuw leven op te bouwen. Het belang van de afstandsouder(s) staat centraal.
- Het recht van de adoptie-ouders om te leven zonder de angst dat de oorspronkelijke ouder het kind zou kunnen opeisen; het belang van de adoptie-ouders staat centraal.
- Het recht van het adoptiekind op een veilige en normale jeugd.

Men meent hier uit te gaan van het belang van het kind, maar wij kunnen ons gerust afvragen in hoeverre niet de afweging van belangen van de andere twee partijen de doorslag heeft gegeven. Is het werkelijk in het belang van een geadopteerde om zijn of haar afkomst te verzwijgen, te verdoezelen of de toegang tot gegevens erover te blokkeren?

Pas de laatste jaren wint ook in Nederland de gedachte veld dat een adoptiekind niet gebaat is bij een gesloten, laat staan een versluisde adoptie. Boszormenyi-Nagy (1973) wijst op de loyaliteitsconflicten waarin een adoptiekind kan terechtkomen door zijn adoptiestatus. Wanneer een kind loyaal is aan het ene paar ouders, kan het gevoel ontstaan dat het andere ouderpaar onrecht wordt aangedaan. Bovendien blijkt het kind allerlei fantasieën te ontwikkelen en mythen te vormen over de oorspronkelijke ouder(s) die in het geheel niet met de werkelijkheid overeen hoeven te komen (Fisher, 1973; Sorosky e.a. 1984). Deze kunnen echter wel van invloed zijn op de verdere ontwikkeling van het kind. Gevoelens van ontworteling kunnen in extreme gevallen zelfs de overhand krijgen (identiteitsverwarring); in de klinische gevalspraktijk van het Adoptiecentrum hebben wij dit meermalen ervaren.

2.3 Consequenties voor de adoptie-ouders

Tallose adoptie-ouders leefden (en leven) met de angst dat de natuurlijke moeder ooit terug zal komen om het adoptiekind op te eisen. Geheimhouding had, en heeft, ondermeer de functie te voorkomen dat oorspronkelijke ouders later het adoptiegezin benaderen. Bovendien moest geheimhouding voorkomen dat het kind zelf op zoek zou gaan naar zijn 'wortels', want adoptie-ouders vrezen vaak hun kind dan te verliezen.

Hoe adoptie-ouders in het dagelijkse leven omgaan met de herkomstgegevens van hun kind, kan variëren van volledig verzwijgen tot het steunen en helpen bij het zoeken naar de oorspronkelijke ouder(s).

Bepalend voor deze strategie-verschillen is de houding die de ouders ten aanzien van adoptie innemen. Belangrijk is of zij het verschil onderkennen tussen natuurlijk ouderschap (biologisch en sociaal ouderschap) en adoptie-ouderschap (alleen sociaal ouderschap). Kirk (1984) geeft aan dat adoptie-ouders die dit verschil verwerpen de mythe opbouwen dat het kind helemaal van hen is en zo de werkelijkheid vergeten en onderdrukken. In tegenstelling tot deze houding van 'rejection-of-difference' wordt de houding van 'acknowledgement-of-difference' gekenmerkt door het onderkennen en aanvaarden van het verschil tussen adoptie en natuurlijk ouderschap. Deze ouders proberen zich in te leven in de gevoelens van het adoptiekind met de erkenning van diens speciale status.

Hoksbergen (1985) spreekt in dit verband van interne en externe gerichtheid van adoptie-ouders. Bij een interne gerichtheid kan de oriëntatie op het eigen gezin en de plaats die het kind inneemt voor de vervulling van behoeften van de ouders zo sterk zijn dat communicatie over de oorsprong van het kind heel moeilijk of zelfs onmogelijk is. Aan de andere kant kunnen adoptie-ouders met een sterke externe gerichtheid weer het gevaar lopen de andere oorsprong zo te benadrukken dat het kind zich niet geheel aanvaard voelt.

3. Openheid bij in Nederland geboren adoptiekinderen

Toen in Nederland in 1956 de adoptiewet van kracht werd, ging men uit van een systeem waarbij ondermeer van een sealed record sprake was. De afstandsouder kreeg formeel het recht maar ook de plicht op geheimhouding. Aan de adoptie-ouders werd wel geadviseerd het feit van de adoptie niet geheim te houden voor het kind, maar gegevens over de natuurlijke ouder(s) werden vrijwel niet verstrekt. Deze gegevens werden tot voor kort ook nauwelijks verzameld, omdat de officiële instanties er het belang niet van inzagen.

Nog een extra slot op de gegevens werd gevormd door de houding die de geadopteerde verondersteld werd in te nemen. Men achtte het een blijk van trouw en loyaliteit tegenover de adoptie-ouders om de sealed records verzegeld te laten en dezelfde mate van geheimhouding aan te houden als de adoptie-ouders voorstonden. Toekomstige problemen voor de geadopteerden hierover werden trouwens niet verwacht.

In de huidige situatie heeft het Nederlandse adoptiekind in zijn groei naar volwassenheid vrijwel steeds een exclusieve band met zijn adoptie-ouders. De verbinding met de oorspronkelijke ouders lijkt te zijn verbroken. Soms is de

verbinding adoptiekind – natuurlijke ouder wel latent aanwezig, maar wordt deze niet geactualiseerd door contacten met elkaar.

3.1 Enkele feiten en huidige procedures

We zullen voor de volledigheid kort iets zeggen over de procedure van afstand ter adoptie. In Nederland worden kinderen meestal kort na de geboorte door de veelal ongetrouwde moeder afgestaan (zie tabel 1).

Tabel 1: *Burgerlijke staat Nederlandse afstandsmoeders (in %) en aantal adoptiekinderen, 1970 - 1984.*

Jaar	Afstandsmoeders		Gehuwd	Adoptiekinderen
	Ongehuwd			
	Minderjarig	Meerderjarig		
	%	%	%	abs.
1970	50	43	7	747
1971	50	41	9	568
1972	52	39	9	396
1973	56	35	9	328
1974	55	35	10	214
1975	66	25	9	171
1976	64	28	8	157
1977	63	31	6	142
1978	62	30	8	144
1979	57	33	10	143
1980	57	33	10	104
1981	60	30	10	99
1982	65	25	10	77
1983	56	38	6	66
1984	54	41	5	63

Opmerking: bij de adoptiekinderen is het aantal jongens en meisjes altijd vrijwel gelijk; bijna alle kinderen zijn jonger dan zes maanden bij plaatsing.

Bron: Cijfers van de Fiom en het Ministerie van Justitie

Er zijn nog twee groepen Nederlandse adoptiekinderen, namelijk de kinderen die meestal via voogdij-instellingen eerst in een pleeggezin worden geplaatst en pas later voor adoptie in aanmerking komen, en de stiefouderadopties (sinds 1979 mogelijk; ongeveer 500 gevallen per jaar). Veel van wat hierna wordt gezegd over openheid en statusvoorlichting is eveneens van toepassing op deze adopties.

Bij bestudering van ons onderwerp valt op dat er, in tegenstelling tot de goed geregelde adoptieprocedure, in feite niets wettelijk is vastgesteld voor de afstandsprocedure en de wijze van plaatsing (Van Sijl, 1983). Dit geldt eveneens voor de vele plaatsingen – gemiddeld 1200 per jaar – van buitenlandse adoptiekinderen, hoewel enkele adoptie-organisaties jaren geleden al aan hebben gedrongen op het invoeren van een vergunningstelsel met criteria voor de erkenning van bemiddelingsbureaus. De enige wettelijke regeling voor plaatsing van Nederlandse kinde-

ren luidt als volgt: 'Voorlopige toevertrouwing aan de Raad voor de Kinderbescherming kan ook geschieden, indien een kind, de leeftijd van zes maanden nog niet bereikt hebbende en niet staande onder voogdij van een rechtspersoon, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Raad voor de Kinderbescherming als pleegkind is opgenomen' (art. 241, sub 3, BW). In feite is het afstand doen niet aan formele regels gebonden. Dit heeft onzes inziens ondermeer tot gevolg gehad dat de adoptiewet en haar bedoelingen van grote invloed zijn geweest op de praktijk van het afstand doen. Zo werd het afstand doen volledig, om het adoptiegezin te beschermen tegen onredelijke verlangens van de natuurlijke ouder(s). De mogelijkheid tot enig contact in de adoptie-driehoek werd vrijwel nihil.

Alle Raden voor de Kinderbescherming zijn intensief betrokken bij adoptie en afstand doen. De begeleiding van de afstandsouder geschiedt meestal door de Nederlandse Vereniging van Organisaties voor Hulpverlening bij Zwangerschap en Alleenstaand Ouderschap (Fiom). Blijft de moeder na de bevalling bij de afstandswens, dan wordt de baby drie maanden op 'neutraal terrein' geplaatst (een tijdelijk pleeggezin of een kindertehuis), meestal op basis van de zogenaamde voorlopige toevertrouwing. Deze drie maanden dienen om de afstandsouder in de gelegenheid te stellen op haar besluit terug te komen. Blijft zij bij haar wens dan kan zij wel enige voorkeur uitspreken ten aanzien van de adoptie-ouders en verzoeken bepaalde informatie over haarzelf later aan het kind door te geven. De adoptie-ouders worden enigszins ingelicht over achtergronden, persoonlijkheid en motieven van de moeder en de vader, indien bekend.

3.2 Informatiebehoefte van de betrokkenen in de adoptiedriehoek

De Raden voor de Kinderbescherming en de Fiombureaus worden de laatste jaren steeds vaker geconfronteerd met afstandsmoeders (afstandsvaders laten zich bij hoge uitzondering horen), geadopteerden en adoptie-ouders die meer willen weten over de anderen in de adoptie-driehoek.

Onderzoeksgegevens van de Raden en de Fiom helpen ons een eerste indruk te krijgen van de omvang en aard van de informatiebehoefte van de drie partijen in de adoptiedriehoek (tabel 2).

Tabel 2: Vragen van natuurlijke ouder, geadopteerde en adoptie-ouder, aan Fiom en/of Raden voor de Kinderbescherming, periode: 1-4-83 tot 1-4-84.

Inhoud van de vraag	<i>nat.moeder</i>	<i>geadopteerde</i>	<i>adoptie-ouder</i>
Informatie	148	134	23
Contact	66	74	11
Erover praten	54	13	7
Overige	31	5	4
Totaal	299	226	45

Bron: 'Afstand ter adoptie', interne notitie, 15 juni 1984.

Uit deze gegevens blijkt vooral een behoefte aan informatie over de andere betrokkenen in de adoptie-driehoek, hoewel velen ook contact met de onbekende

wensen. In veruit de meeste gevallen zal het eerste contact dat werd gelegd met de Raad of Fiom, een vervolg krijgen. Soms om via deze organisatie, die als intermediair dient, alsnog een mogelijkheid te vinden voor verdere informatie of contact. Al met al betekent deze ontwikkeling een niet geringe belasting voor deze organisaties.

Het hoeft, gezien het voorgaande, geen verwondering te wekken dat de Fiom in 1980 is gestart met de organisatie van praatgroepen voor afstandsmoeders (Bannink, 1983) en in 1985 met praatgroepen voor in Nederland geboren geadopteerden.

3.3 'Behoeftte aan openheid' als onderwerp van onderzoek

Inspeland op de toegenomen vraag naar informatie rondom afstand en adoptie, besloot een landelijke werkgroep van de Fiom en de Raden voor de Kinderbescherming na te gaan of een onderzoek naar de behoefte aan openheid te realiseren is. De werkgroep nam daartoe contact op met het Adoptiecentrum en in 1984 werd gestart met een vooronderzoek³.

Het voornaamste doel was na te gaan in hoeverre betrokkenen bij adoptie te benaderen zijn over het onderwerp openheid en in welke mate zij openheid wenselijk achten (Adoptiecentrum, 1985).

De onderzoeksgroepen: vijf oorspronkelijke moeders, vijf adoptiekinderen en vijf adoptie-ouders zouden worden samengesteld uit degenen die zich in het verleden bij de Fiom Utrecht of bij de Raad Amsterdam hadden aangemeld met vragen rondom adoptie. Voor elk van deze groepen werd een vragenlijst ontwikkeld.

Het bleek niet moeilijk vijf oorspronkelijke moeders te vinden. Veel moeilijker lag dit echter bij adoptie-ouders en adoptiekinderen. Men stond er vaak afwijzend tegenover en een weigering van ouders maakte het eveneens onmogelijk hun (minderjarig) kind in het onderzoek te betrekken.

Deze afwijzingen waren des te verwonderlijker omdat de adoptie-ouders zelf al eens contact hadden gezocht met de Raad of de Fiom en daarmee in zekere zin de sfeer van geheimhouding hadden doorbroken. Uiteindelijk kon via persoonlijke contacten toch met vijf vertegenwoordigers van iedere onderzoeksgroep worden gesproken.

Uit dit vooronderzoek bleek dat de afstandsmoeders bereid zijn over openheid te praten en dat zij hiervoor ook pleiten.

De andere twee onderzoeksgroepen zijn veel moeilijker in een onderzoek te betrekken. Van adoptie-ouders mag men verwachten dat hun houding ten opzichte van zal veranderen naarmate openheid rondom adoptie een meer besproken onderwerp wordt.

4. Openheid bij buitenlandse adoptie

Gegeven het feit dat er al gedurende vijftien jaar veel kinderen uit Korea, India, Colombia, Sri Lanka en nog vele andere landen worden geadopteerd, is het vanzelfsprekend dat we kort aandacht besteden aan de kwestie van openheid over

de adoptiestatus bij deze groep. (Eind 1986 zullen er hier circa 16.000 kinderen zijn gearriveerd.)

Uit onderzoeksgegevens blijkt het praten over adoptie en wat daarmee samenhangt, geen bijzondere problemen op te leveren voor de adoptie-ouders (Hoksbergen e.a. 1979, 1986). Dit ligt ook in de lijn der verwachtingen. Buitenlandse adoptiekinderen zijn immers meestal van een ander ras en daarom is het vanaf het begin voor iedereen duidelijk dat zij op een bijzondere wijze bij het gezin horen. Het zou daarom ook te verwachten zijn dat deze ouders hoger scoren op de houding van *acknowledgement-of-difference*. Wij zijn dit nagegaan via een vergelijking van de onderzoeksgegevens van Kirk (1981) bij lokale adoptie in de V.S. met de gegevens van een groep Nederlandse ouders met kinderen uit Thailand (tabel 3)⁴.

Tabel 3: *Vergelijking lokale adoptie (USA) en buitenlandse adoptie (Ned.) op de attitude acknowledgement-of-difference*

Aantal ja-antwoorden	USA		Ned.	
	%	Cum	%	Cum
0	31	31	2	2
1	14	45	5	7
2	18	63	16	23
3	17	80	16	39
4	12	92	29	68
5	7	99	13	81
6	1	100	20	100
		(N=632)		(N=87)

Bron: 'Adoptiekinderen thuis en op school', Hoksbergen, Juffer en Waardenburg, 1986.

Toelichting: hoe minder ja-antwoorden, hoe minder acknowledgement-of-difference (erkenning van verschil). Zo zien we dat 31% van de Amerikaanse ouders geen verschil erkent tussen adoptie en natuurlijk ouderschap (0 ja-antwoorden), terwijl dit bij slechts 2% van de Nederlandse ouders het geval is.

Uit tabel 3 wordt duidelijk dat adoptie-ouders van buitenlandse kinderen minder moeite hebben te erkennen dat er verschillen bestaan tussen adoptie-ouderschap en natuurlijk ouderschap.

Toch hebben ook deze ouders indringend met het verschijnsel openheid te maken. Veel van de kinderen, komend in de adolescentiefase (of zelfs al eerder), blijken erg geïnteresseerd te zijn in hun achtergrond. Soms zijn zij nieuwsgierig naar hun oorspronkelijke ouders, maar deze zijn slechts in uitzonderingsgevallen te vinden. Er bestaan overigens wel enkele contacten tussen buitenlandse adoptiekinderen en hun ver weg wonende ouder(s). De adoptie-organisaties benadrukken dat het vanzelfsprekend is dat het kind deze interesse toont. Het reizen naar het land van herkomst, als het kind er oud genoeg voor is, wordt aanbevolen. Over de gevoelens van afstandsouders in de donor-landen is weinig bekend, maar de schaarse voorbeelden die er zijn, tonen aan dat er van een vergelijkbare complexiteit sprake is.

5. Openheid bij de moderne voortplantingstechnieken

Wij komen nu toe aan de laatste vorm van adoptie, die verborgen adoptie of verborgen afkomst genoemd kan worden. Deze vorm van gezinsuitbreiding staat recentelijk misschien wel het meest ter discussie en je kunt je ook afvragen of er wel sprake is van adoptie.

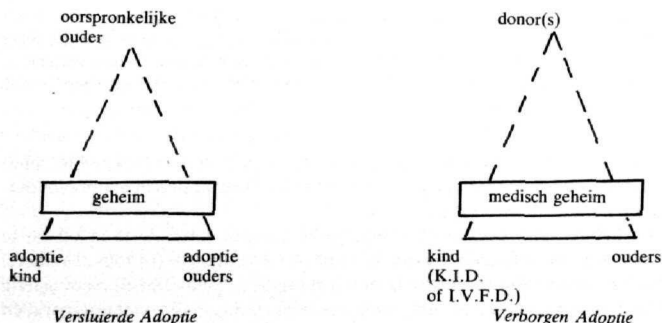
In ieder geval gaat het meestal niet om afstand-doen van een kind, er vindt alleen adoptie van de genetische basis plaats. Bedoeld wordt het verwekken van kinderen door gebruik te maken van moderne voortplantingstechnieken: kunstmatige inseminatie, K.I. (reeds eind achttiende eeuw mogelijk) en in vitro fertilisatie, I.V.F. (sinds 1982).

Het gaat ons alleen om situaties waarbij gebruik wordt gemaakt van donors (K.I.D. en I.V.F.D.). Het kind is dan in genetische zin van slechts één ouder of van geen van beiden afkomstig. Voor het uitdragen van het kind kan zelfs gebruik worden gemaakt van een draagmoeder. Wanneer er een draagmoeder bij betrokken is – of zij nu wel de eicel levert of niet – vindt er wel een afstand plaats. Deze ervaring kan bij de draagmoeder en later bij het kind tot emotionele problemen leiden.

De moderne voortplantingstechnieken stellen de samenleving voor belangrijke ethische problemen (Singer en Wells, 1985). Het is verheugend dat men zich dit in ons land ook realiseert⁵, maar naar onze mening wordt het deelaspect openheid nog onderbelicht.

Verborgen adoptie lijkt sterk op versluisde adoptie (figuur 2).

Figuur 2: Overeenkomst met betrekking tot mate van openheid bij versluisde en verborgen adoptie

Er dienen zich bij K.I.D. en I.V.F.D. enkele belangrijke vragen aan over openheid: Is het wenselijk dat ouders van op deze wijze verwekte kinderen aan hen vertellen, dat zij geheel of gedeeltelijk genetisch gezien vreemden zijn? Dient informatie over de donor te worden bewaard en zo ja, door wie? Welke informatie

van de donor is relevant en welke gegevens mogen eventueel later bekend worden gemaakt?

Al deze vragen gelden evenzeer voor gewone adopties en in de praktijk blijken enkele zoals de eerste, reeds geheel of gedeeltelijk beantwoord. Bij herhaling en op indringende wijze is vastgesteld dat zowel om medische (bv. erfelijke ziekten) als ontwikkelings-psychologische redenen, kennis over de genetische achtergrond relevant is. Wij zouden zover willen gaan, dat het bewust onthouden van die kennis kan leiden tot een verlaging van de kwaliteit van het leven. Evenals bij adoptie dient bij K.I.D. of I.V.F.D. het belang van het kind voorop te staan want, kennis over de genetische herkomst is van belang voor de persoonlijkheidsvorming. Een hiaat in deze kennis kan het ontwikkelen van een eigen identiteit in de weg staan: bij een onduidelijke of onbekende herkomst kan iemand het gevoel hebben als persoon niet volledig te zijn. Steeds meer betrokkenen zijn om genoemde reden van mening dat bij gebruikmaking van moderne voortplantingstechnieken grotere openheid betracht dient te worden, vergelijkbaar met gewone adoptie. Een werkgroep van Familie en Jeugdrecht formuleert het als volgt: 'De werkgroep is van mening dat het aan de ouders zou moeten worden overgelaten, te beslissen of het kind te zijner tijd van het feit dat één van beiden of geen van beiden de natuurlijke ouder is, op de hoogte wordt gesteld. De werkgroep adviseert wel dat er naar meer openheid wordt gestreefd'. Het is te verwachten dat in het binnen enkele maanden te verwachten advies van de Gezondheidsraad wat verder wordt gegaan en er expliciet voorgesteld zal worden aan iedereen bijvoorbeeld vanaf 18 jaar, genetische informatie te verstrekken. In een ander verband werd gesproken van 'het recht van elk mens op kennis van zijn genetische achtergrond' (Hoksbergen, 1985). De vraag is uiteraard hoe dit recht moet worden verwezenlijkt.

Wij hebben een sterke voorkeur voor het verbeteren van de voorlichting en het zo mogelijk begeleiden van deze gezinnen. Ook bij deze ouders, zou, evenals bij gewone adoptie, een marginale toetsing op geschiktheid voor het ouderschap ingesteld dienen te worden. Dit houdt in dat het op deze wijze verwekken van kinderen nooit een exclusieve taak mag zijn van medici. En één van de punten die in de gesprekken met de wensouders naarvoren dient te komen, betreft de openheid en het belang daarvan voor henzelf en het kind. Vooralsnog dringt zich de behoefte op aan onderzoeksgegevens over de psychologische gevolgen van het op moderne wijze verwekt zijn.

5.1 Onderzoek naar openheid bij de nieuwe voortplantingstechnieken

Weten we al iets over de opvoedkundige en ontwikkelingspsychologische effecten van de moderne voortplantingstechnieken?

Tot nu toe heeft onderzoek op dit terrein zich beperkt tot het verzamelen van gegevens bij echtparen die zich voor toepassing van K.I.D. of I.V.F.D. meldden. Hun is onder andere gevraagd of zij naast de mogelijkheid van I.V.F.D. of K.I.D. ook adoptie hebben overwogen (Singer en Wells, 1985). Gebleken is dat voor heel veel van deze mensen (63%) lokale adoptie een alternatief zou zijn geweest, als de mogelijkheid daartoe had bestaan. Zelfs dacht een flinke groep aan buitenlandse adoptie (36%).

Er is ook onderzoek verricht naar het effect van meer openheid op de medewer-

king van donors. Blijven mannelijke donors ook meewerken als het kind later hun identiteit te weten kan komen? Een onderzoek van R. Rowland van de Deakin University in Victoria (Singer en Wells, 1985) onder spermadonors wees uit dat 61% van hen erin toestemde dat hun identiteit bekend werd gemaakt, gecombineerd met de mogelijkheid tot contact als de kinderen 18 waren. Het Medisch Centrum voor Geboorteregeling in Leiden heeft in 1985 een enquête onder 50 spermadonors gehouden, respons 80%. De volgende vragen werden gesteld:

1. Als kinderen in Nederland het recht krijgen om – als ze eenmaal volwassen zijn – de naam van hun genetische vader te kennen, zou u dan nog bereid zijn als spermadonor op te treden? Antwoorden: 35% ja, 52% nee, 13% weet niet.
2. Als kinderen in Nederland het recht zouden krijgen om enige globale kenmerken van hun genetische vader op te vragen, zou u dan nog bereid zijn om als spermadonor op te treden? Antwoorden: 70% ja, 28% nee, 2% weet niet.

Uit voorgaande gegevens is af te leiden dat het aantal donors bepaald niet tot nul wordt gereduceerd als er meer gegevens over hen beschikbaar zijn. Dit argument tegen opheffing van de anonimiteit van de donor is dus vervallen.

Wij verwachten dat als er een klimaat van openheid wordt gecreëerd, terwijl tegelijkertijd waterdichte organisatorische en wettelijke maatregelen worden genomen, het aantal donors voldoende zal blijven.

Er is wel veel behoefte aan onderzoek naar de identiteitsbeleving van de op deze wijze verwekte mensen. Door de geheimhouding is dit tot nu toe niet mogelijk. Toch zijn degenen die via K.I.D. en via I.V.F.D. worden verwekt, het best in staat ons over de gevolgen daarvan te informeren. Hoe hebben zij de openheid of geslotenheid van hun (niet-genetische) ouders beleefd?

6. Conclusies

Gezinsvorming waarbij sprake is van niet-genetisch ouderschap komt steeds vaker voor in onze samenleving. Het aantal kinderen dat jaarlijks wordt geadopteerd bedraagt al bijna 2500 (inclusief stiefouderadopties). De moderne voortplantingstechnieken met gebruik van donors zullen steeds vaker worden toegepast. Alleen voor I.V.F.D.-behandeling is de schatting al 2.000 per jaar. Het aantal K.I.D.-behandelingen is nog veel groter.

Naast de vragen van ethische en medische aard zijn die van pedagogische en psychologische aard voor allen relevant. Wij hebben vooral het oog gericht op de communicatie tussen de betrokkenen in de adoptiedriehoek. Daar waar sprake is van afstand en ontvangst (kind, sperma of eicel) heeft dit in meer of mindere mate gevolgen voor de beleving van de ouders, het kind en degene die afstand doet. Uit onderzoek en klinische ervaringen is gebleken dat in onze samenleving ouders er goed aan doen geen geheim te maken van hun niet-genetisch ouderschap. Hun sociaal-ouderschap hoeft daar niet onder te lijden.

Adoptie-ervaringen laten zien dat juist het plotselinge openbaarmaken van een zogenaamd goed te bewaren geheim negatieve gevolgen kan hebben. Wij hebben betoogd dat geheimhouding bij de moderne voortplantingstechnieken evenzeer ongewenst is, zowel om medische als psychologische redenen.

Over de wijze waarop in ons land 'afstand' is geregeld zijn grote vragen gerezen.

Het voorkómen van elke communicatie tussen kind en afstandsmoeder bijvoorbeeld, is vooral voor de laatste in veel gevallen uiterst pijnlijk. Geadopteerden zijn bovendien vaak heel nieuwsgierig naar hun genetische herkomst. Naar onze mening behoort het tot de rechten van de mens kennis te hebben over zijn genetische herkomst. Over de wijze waarop dit recht uitgeoefend kan worden, dienen richtlijnen te worden opgesteld.

Voorts is veel betere voorlichting aan de betreffende ouders, artsen, hulpverleners en andere betrokkenen over de gevolgen van niet-genetisch ouderschap dringend gewenst. Naar onze overtuiging zal in een samenleving openheid over de verschillende vormen van ouderschap leiden tot positieve effecten op de kwaliteit van het leven.

Noten

1. Met dank aan Ineke Bannink van de Fiom en Olga Hommes van de Raad voor de Kinderbescherming (Amsterdam) voor hun medewerking.
2. In eerdere publicaties spreken wij vaak van 'psychologisch ouderschap' om aan te geven dat adoptie-ouders zich 'ouder' van hun kind voelen. In dit artikel spreken wij bewust van 'sociaal ouderschap' (tegenover 'biologisch ouderschap') om duidelijk te maken dat adoptie-ouders en adoptiekind bij elkaar horen, met name in de maatschappelijke betekenis van: samen een gezin vormen.
3. Het onderzoek is uitgevoerd door medewerkers en studenten van het Adoptiecentrum en twee maatschappelijk werkers van de Raad voor de Kinderbescherming Amsterdam en de Fiom.
4. De gegevens van het onderzoek werden in 1984 verzameld. De 116 kinderen in 88 gezinnen zijn afkomstig uit Thailand (respons 96%). Zie bibliografie.
5. De Gezondheidsraad zal de overheid van advies dienen omtrent de ethische, psychologische en juridische gevolgen van de moderne voortplantingstechnieken. Een werkgroep van de Vereniging voor Familie- en Jeugdrecht heeft in oktober 1985 het rapport 'Bijzondere wijzen van voortplanting, draagmoederschap en de juridische problematiek' uitgebracht.

Literatuur

- Adoptiecentrum. *Onderzoekbaarheid van openheid bij adoptie*. Utrecht, Rijksuniversiteit, 1985.
- Afstand ter adoptie*. Informatie-brochure. 's-Hertogenbosch, Fiom, 1981.
- Anderson, C.W. The sealed record in adoption controversy. *Social Service Review*, maart 1977, 141-154.
- Bannink, I. *Wortels en vleugels*. 's-Hertogenbosch, Fiom, 1983.
- Baran, A. R. Pannor en A.D. Sorosky, Open adoption. *Social Work*, maart 1976, 97-100.
- Borgman, R. The consequences of open and closed adoption for older children. *Child Welfare*, volume LXI, 4, april 1982, 217-226.
- Boszormenyi-Nagy, I. en G.M. Spark. *Invisible loyalties*. New York, Harper and Row, 1973.
- Coppens, M. *Afstand doen*. Utrecht, Fiom, 1981.
- Derdeyn, A.P. Adoption and the ownership of children. *Child Psychiatry and Human Development*, volume 9 (4), zomer 1979, 215-226.
- Deykin, E.Y., L. Campbell en P. Patti. The postadoption experience of surrendering parents. *American Journal of Orthopsychiatry*, 54 (2), april 1984, 271-280.
- Fisher, F. *The search for Anna Fisher*. New York, Fawcett Crest, 1973.
- Hoksbergen, R.A.C. (red.), *Adoptie van kinderen uit verre landen*. Deventer, Van Loghum Slaterus, 1979.
- Hoksbergen, R. (red.), L. Bunjes, B. Baarda, J. Nota. *Adoptie van kinderen uit verre landen*. Tweede gewijzigde druk. Deventer, Van Loghum Slaterus, 1983.
- Hoksbergen, R.A.C., F. Juffer en B.C. Waardenburg. *Adoptiekinderen thuis en op school*. De integratie na acht jaar van 116 Thaise kinderen in de Nederlandse samenleving. Lisse, Swets & Zeitlinger B.V., 1986.

- Hoksbergen, R. en H. Walenkamp. *Adoptie uit de kinderschoenen*. Deventer, Van Loghum Slaterus, 1983.
- Hoksbergen, R.A.C. *Een nieuwe kans, adoptie van Nederlandse en buitenlandse pleegkinderen*. Utrecht, Rijksuniversiteit, 1985 (oratie).
- Kirk, H.D. *Adoptive kinship: a modern institute in need of reform*. Toronto, Butterworths, 1981.
- Kirk, H.D. *Shared fate: a theory and method of adoptive relationships*. Herziene druk. Port Angeles, Ben Simon Publications, 1984.
- Overeem, E. van, E. Lubbers en R. Lubbers. *Vrouwenschemer*. Baarn, Amboboeken, 1980.
- Pannor, R., A. Baran en A.D. Sorosky. Birth parents who relinquished babies for adoption revisited. *Family Process*, volume 17, 3 september 1978, 329-337.
- Pannor, R. en A. Baran. Open adoption as standard practice. *Child Welfare*, volume LXIII, 3, mei - juni 1984.
- Singer, P. en D. Wells. *Het nieuwe nageslacht*. Een ethische afweging bij revolutionaire voortplantingstechnieken. Baarn, Anthos, Uitg. In den Toren, 1985.
- Sorosky, A.D., A. Baran en R. Pannor. The effects of the sealed record in adoption. *American Journal of Psychiatry* 133, 8, augustus 1976, 900-904.
- Sorosky, A.D., A. Baran, en R. Pannor. *The adoption triangle*. New York, Anchor Press, 1984.
- Sijl, M.J. van. Adoptie van Nederlandse kinderen, in: R. Hoksbergen en H. Walenkamp, *Adoptie uit de kinderschoenen*, Deventer, Van Loghum Slaterus, 1983.
- Sijl, M.J. van. *Adoptie, 15 jaar adoptiepraktijk bij de Raad voor de Kinderbescherming te Amsterdam*. Amsterdam, Raad voor de Kinderbescherming, 1985.
- Vereniging voor Familie- en Jeugdrecht. *Bijzondere wijzen van voortplanting, draagmoederschap en de juridische problematiek*. Rapport, 1985.

Adres van de auteurs: Faculteit Sociale Wetenschappen, Rijksuniversiteit Utrecht, Adoptiecentrum, Postbus 80140, 3508 TC Utrecht.

SYMPOSIA: MENS EN HANDICAP, 30 okt. t/m 1 nov. 1986

Plaats: Martinihal centrum, Groningen

Secretariaat: Postbus 80110, 9702 KA Groningen, tel. 050-262826

Ondoenlijk om alle inlichtingen te verstrekken over de symposia, zoals die opgenomen zijn in het goed verzorgde en duidelijk programma van 'Mens en Handicap', wordt volstaan met het noemen van enkele onderwerpen, die tijdens de symposia ter sprake komen.

"Alle gehandicapte kinderen kunnen spelen: praktische speladviezen voor ouders" (symp. 4 op donderdag 30 okt.).

"Onderkenning (van een handicap) op tijd vraagt deskundigheid" (symp. 5 op vrijdag 31 okt.).

"Toekomst in communicatie voor motorisch en/of zintuiglijk gehandicapten" (symp. 7 op vrijdag 31 okt.).

"Zijn blinden en slechtzienden in onze samenleving aangewezen op categorale of reguliere instanties?" (symp. 10a op zaterdag 1 nov.).

Kosten: Sym. 4 - f 15,00; sym. 5 - f 50,00; symp. 7 - f 45,00; symp. 10a - f 25,00.

Voor meer informatie richt men zich tot bovenstaand adres.

VOORAANKONDIGING

Symposium "Continuüm van zorg"

Op woensdag 29 oktober 1986 (van 9.30 tot 17.00 uur) organiseren het Paedologisch Instituut te Amsterdam en de Vakgroep Kinder- en Jeugdpsychologie van de VU een symposium over continuïteit in de hulpverlening aan kinderen en jeugdigen en hun ouders.

In de ochtend wordt een aantal lezingen gehouden en in de middag een zestal workshops, waarvoor men een eerste en tweede keuze dient op te geven.

Plaats: Sonesta-hotel, Amsterdam.

Kosten: f 95,00.

Inlichtingen en/of inschrijving: Paed. Instituut, Vossiusstr. 56, 1071 AK Amsterdam, tel. 020-732178 (directie-secretariaat).